

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
"DE BONGARD"
SIMPELVELD - BOCHOLTZ

JAARGANG 18

NUMMER 3

SEPTEMBER 2006

COLOFON

Eindredactie en vormgeving:

P.H.J.Janssen

Adres voor kopij en reacties:

mevr. M. Vliex-Hensgens
Stationstraat 3d
6369 VG Simpelveld
tel. 045 - 544 10 74

ISSN 1383 - 9896

INHOUD

Inhoudsopgave	51
Bokkenrijders believe België (6)	52
Activiteitenprogramma	63
Schout Bartholomeus Kevers en zijn wedervaren	64
Twee wegwakruisen vervangen	68

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is **gratis voor leden** van "De Bongard". De kosten voor het **lidmaatschap van "De Bongard" bedragen € 14,= per jaar.**

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website **www.debongard.nl**

Bankrek.: Rabobank nr. 115103406. Girorek.: 276159

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (6)

door Hans Hermans

In de vorige aflevering konden we lezen, dat vermeende bandieten, na een onmenselijke tortuur, aan de galg kwamen. Hier zou en moest verandering in komen. Op 20 oktober 1740 besteeg Maria-Theresia de Oostenrijkse troon. Dat was de wens van Karel VI, die feitelijk eiste, dat ook vrouwelijke nakomelingen recht op de troon hebben. Geen wonder, was Maria-Theresia immers zijn dochter... In hoofdstuk (VI) komen veel Caroli aan de beurt . We lezen wat er in die tijd, in Luxemburg, Spanje, Oostenrijk, Duitsland en uiteraard bij ons gebeurde. We lezen iets over de Gulden Sporenslag (1302), over de Gouden Bul (1356) van Karel IV en bezoeken uiteraard de Gouden Stad. Praag is de mooiste metropool van Europa en daar maken we kennis met keizer Karel IV. Het GuldenVlies (1430) zullen we in de volgende aflevering behandelen.

Hoofdstuk VI

Bohémiens en Habsburgers

6.1. Karel IV (1316-1378)

6.1.1. Bohemen en Moravië

Toen hij in 1316 geboren werd, heette hij Karel van Bohemen, uit het *Huis Luxemburg*. Hij was een zoon van Jan de Blinde en Eliska van Premyslië. Reeds in 1310 heerste de Duitse koning Hendrik VII uit het *Huis Luxemburg* over het Boheemse rijk. Zijn zoon Jan (de Blinde) trouwde met Eliska en hun zoon (Karel V) noemden zij aanvanke-lijk Wenceslaus (Vačlav), naar de patroon van het Boheemse volk. Jan de Blinde hield niet van Praag en al evenmin van het verstandshuwelijk met zijn Eliska. Hij stopte haar in een kerker van het klooster te Melnik en vertrok met zijn zoon Vačlav naar Parijs. Daar werd zoonlief geestelijk gevormd en ontving daar ook het sacrament van het vormsel. Vanaf dat moment werd Vačlav, Karel genoemd.

Op 26 november 1346 werd Karel IV, die ook markgraaf van Moravië was, niet in Aken, maar in Bonn door de aartsbisschop Walram van Keulen tot koning gekroond. Aken was trouw aan de keizer en weigerde aan de kroning van Karel IV mee te werken. Dit tegen de zin van de keurvorsten, die Karel van Moravië reeds op 11 juli 1346 te Rense, tot koning van het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie,

In 1333 werd Karel IV, hij was toen 17 jaar, door zijn vader belast met het bestuur over Moravië en Bohemen. Vader, gesteund door paus Clemens VI en de Franse koning Filip VI , stelden al het mogelijke in het werk om in 1346, Karel IV te Aken tot koning van het Duits Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie te laten kronen. Daarbij werd Karel IV gesteund door drie van de zeven keurvorsten, zodat ook zijn eigen voorkeurstem nodig was... Concurrent Ludwig IV was ontzettend gefrustreerd en liet zich niet uit het veld slaan. Toen hij ook nog de steun kreeg van andere Duitse landsheren, stond een burgeroorlog voor de deur. Maar toeval-ig stierf Ludwig IV voortijdig, zodat die oorlog niet door ging

6.1.2. Buskruit en Carbonum

gekozen hadden. Aken nam het zekere voor het onzekere? In 1346 kocht de stad een *zwartpoederbuis* die heel deftig "Busa ferrea ad sagittandum tonitrum" genoemd werd. (RIPH5 Uit deze tekst blijkt, dat in Aken, ook nog eeuwen na Karel de Grote (742-814), buiten de kerk "vulgairlatijn" een Romaanse taal gebruikt werd. Toen in 1354 een opzichter, voor de zich in en om Aken bevindende steenkool-mijnen,

aangesteld werd, was er sprake van een "Magistri custodientes foveas carbo-num". Van de historicus Dietmar Kottmann uit Aken vernam ik dat het Latijn in Aken en ook in Brabant tot 1380 voor officiële stukken gebruikt werd. À propos: De fabricage van die buks, was niet alleen bijzonder voor Aken, maar is tevens de eerste vermelding van een vuurwapen in onze omgeving.)

6.1.3. De Zwarte Dood

Veel erger dan de ruzie tussen vorsten was de *Zwarte Gesel*, die toen vanuit Italië naar ons onderweg was. In de 14^e eeuw werd heel Europa geteisterd door een pestpandemie. De epidemie begon in de herfst **1347** op Sicilië, bereikte reeds januari 1348 Marseille en verspreidde zich vandaar over Europa. De pandemie duurde tot einde 1352.

De mensheid stond voor een raadsel. De symptomen, zoals onrust, verwardheid, hoge koorts, bloed spugen, zwarte vlekken over het gehele lichaam en grote bulten in de hals, oksel of lies, waren gemakkelijk te herkennen. Over een ding was men het eens, er was geen enkele remedie.

Slechts weinig steden en landstreken bleven gespaard. De aartsbisschop van Milaan gaf opdracht pestlijders in hun woningen in te metselen. In een tijd dat de macht van een bisschop haast onbeperkt was, werd zijn bevel natuurlijk uitgevoerd. Ergo: Milaan bleef gevrijwaard van de pest. Die bisschop had gemerkt dat "isolering" een probate methode is. In andere landen van Europa was het b.v. verboden om zich buiten stad of dorp te begeven. Feitelijk was ook dat een vorm van quarantaine.

Paus Clemens VI (1291-1352), die zijn residentie in het Zuidfranse Avignon had, redde eveneens zijn leven door isolering. Op aanbeveling van zijn arts trok hij zich in zijn privé-vertrekken terug, waar hij een paar maanden in eenzaamheid doorbracht. Ondanks de hitte van de zomer brandden hier constant twee grote haardvuren. Deze preventieve raad was zinvol, want de hitte aanvankelijk werden slachtoffers van de

weerde vlooien. Een Engelse edelman redde ook door een vlammenzee zijn leven. Onbarmhartig liet hij een nabijgelegen dorp, waar de pest uitgebroken was, plat branden. Ratten en vlooien, waarvan men zegt dat ze de ziekte verspreiden, konden zijn huis niet bereiken.

Omdat we later Praag bezoeken, iets over de plaats Sedlec, aan de noordoostzijde van de stad. In Sedlec bevindt zich een klooster uit de 12^e eeuw, dat in de 19^e eeuw verbouwd werd tot sigarettenfabriek. Men produceert er Sparta, de meest gerookte sigaret in Tsjechië.

Op het kerkhof in de buurt, staat een kapel, die na de pestepidemie van 1348 als knekelhuis diende. Het onderste deel van de kapel is helemaal opgevuld met menselijke schedels en botten. Voor het altaar, de luchters en andere versieringen had men het gebeente nodig van ongeveer 40.000 doden.

Paus Innocentius III voegde aan de bekende *Zes Werken van Barmhartigheid* een zevende toe en noemde het *De doden begra-ven!* Dit zevende werk ontleende hij aan het bijbelboek *Tobit*, waarin speciaal de zorg voor de overledenen benadrukt wordt: "Ik gaf brood aan de hongerigen en kleren aan de naakten; als ik het lijk van een volksgenoot buiten de muren van Nineve zag liggen, dan begroef ik het". (Tobit 1,17). Waarschijnlijk is dit *Zevende Werk* gerelateerd aan de middeleeuwse pestepidemieën, omdat het begraven van de doden bijzonder belangrijk en gelijk evenredig gevaarlijk was.

Van de toenmalige bevolking van Europa, kwamen rond 24 miljoen mensen om het leven.

Nu weten wij dat de pest door vlooien, die op knaagdieren parasiteren, verspreid wordt. Het meest bekend is de rattenvlo, die door haar prik de pestbacterie verspreid. In de 14^e eeuw dacht men dat iedere kwaal een straf van God is voor gepleegde zonden.

pest normaal begraven. Even later werden

de lijken in haastig gegraven massagraven gelegd. Dat gebeurde niet zelden door kloosterlingen en pestmeesters. Die mensen droegen een lange jas en een masker dat veel op een pinguinbek leek. Die "bek" was gevuld met boerenwormkruid, jeneverbessen en andere kruiden om de stank van ontbinding te onderdrukken. Nog later, bleven de lijken gewoon op straat liggen. Er waren geen mensen om graven te maken en we begrijpen dat het leven in de stad en op het land ontwricht was. De paniekerige mensen vluchtten in alle richtingen. Een kroniek-schrijver schreef: "Ook de atmosfeer is ver-pest door een ondraaglijke stank, zo verschrikkelijk dat men er flauw van raakt." (...)

In dit kader is het vreemd, dat heel Europa door de pest geteisterd werd, terwijl bij ons vrij weinig gepubliceerd werd. Een kroniek-schrijver uit Aken schreef pas twee eeuwen later, dat hier in 1576 de pest woedde, dat op 24 augustus 1578, de *Rochusbroederschap* opgericht werd, die zich tot doel stelde zie-ken te verplegen en te begraven.(...) Ten-slotte berichtte hij, dat van 23 juni tot 8 oktober 1579 de pest opnieuw heerste. Ook in 1605 eiste de *zwarte dood* veel slacht-offers. (...) Een kroniekschrijver uit Maas-tricht wist te berichten, dat in het zuiden van Europa in 1347 de pest uitbrak en de epidemie reeds in 1349 het Rijnland bereikte. In Maastricht was voor het eerst sprake van een pestepidemie in 1471 en voor het laatst in 1669. In de loop van de daartussen liggende twee eeuwen, werden zeer veel, soms heel rare, maatregelen genomen. Tijdens een pandemie werden alle huisdieren gedood en 's nachts in de Maas gegooid, Vrouwen mochten op straat geen sluijer dragen want het gelaat moest zichtbaar zijn, er mocht geen knoflook gebruikt worden omdat de geur van die stinkende ui dodelijk zou zijn, de huisdeur van een pestlijder moest van een witte streep voorzien zijn, slaggers mochten geen slachtafval op straat gooien, alle openbare gebouwen moesten gesloten worden, artsen en lekenbroeders moesten op straat herkenbaar zijn

en moesten een witte stok dragen, ramen mochten overdag niet geopend worden, kleding en beddengoed van pestlijders moest verbrand worden.

6.1.4. Jodenhaat

Jodenhaat is van alle tijden. Reeds op 4 juni **1349** vond er in Nürnberg een samenscholing van burgers plaats, met de bedoeling om de joden te verjagen of te brandmerken, zodat zij overal als jood herkenbaar zouden zijn. Een jaar eerder (1348) verleende Karel IV toestemming om huizen van joden af te breken. Het was de bedoeling om op deze wijze de joden kwijt te raken, want in hetzelfde jaar (1348) brak de pest uit. Men was overtuigd dat het de schuld van de joden was. In veel steden werden joden naar de brandstapel gebracht. Karel IV had eventueel in kunnen grijpen, maar deed het niet. In die tijd vluchtten veel joden naar Polen.

6.1.5. Dubbel genaaid...

Ook in **1348** weigerde Aken om Karel IV te ontvangen. De stad bevond zich aan de zijde van tegenkoning Günther von Schwarzburg. Pas op 26 mei 1349, toen Günther de troon pertinent weigerde, werd Karel IV geaccepteerd. Op 25 juli **1349** mocht hij naar Aken komen en werd door aartsbisschop Balduin van Trier (nogmaals) tot koning van het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie gekroond. Wat een geluk voor Aken dat Karel IV niet haatdragend was, want die-zelfde dag schonk hij Aken een groot aantal privileges. Zo werden alle binnen de jurisdictie van Aken gelegen dorpen en gehuchten, inwoners en eigendommen, analoog het document van 10 mei 1336, nogmaals met de stad verenigd. Bij gelegenheid van zijn kroning ontving Karel IV van de stad Aken drie grote vaten wijn. Men beweert dat de inhoud ter plekke genuttigd werd...

6.1.6. Brabant, Aken, Gulik

Toen hertog Wilhelm II van Jülich (Gulik) in 1361 de heerlijkheid Heyden creëerde, bevonden zich voortaan in zijn hertogdom

de plaatsen Richterich, Berensberg, Bank, Horbach (toen Steinstrass) en een hoekje van Eygelshoven. We mogen dus stellen, dat door het eerder genoemde document uit Aken van 1336 en het document uit het Land van Heyden uit 1361, in Bocholtz een Drie-landenpunt ontstond. Simpelveld kwam reeds in 1313 bij het Land van 's-Het *Drielandenpunt*, in het "Langveld" bestond van 1361 tot 1795.

6.1.7. Tot keizer gekroond

In **1353** deed Karel IV afstand van de titel *Graaf van Luxemburg*. Op 9 februari **1354** werd de derde echtgenote van Karel IV, Anna von Schweidnitz (Svidnicka), in Aken tot koningin gekroond. In 1354 verhiel Karel IV het graafschap Luxemburg tot hertogdom en benoemde zijn halfbroer Wenceslaus tot hertog van Luxemburg. Omdat Milaan ook toestemming verleende, werd Karel IV op 6 januari **1355** tot koning van Italië gekroond. Op 5 april **1355** werd de pas 39 jarige Karel door een pauselijke gezant tot keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie ge-kroond. Schielijk verliet hij Italië en kon op die manier een volksopstand voorkomen. Karel IV werd als *Bohémien* de machtigste keizer uit het Luxemburgse huis, maar Praag bleef zijn lievelingsstad.

6.1.8. Zeven keurvorsten

Na de pestepidemie (1352) probeerde Karel IV om het keizerlijk gezag te herstellen. In **1356** werd besloten, dat (ook) in de toekomst de keizer door zeven keurvorsten ge-kozen zou worden. De aartsbisschoppen van Keulen, Mainz en Trier, de koning van Bohemen, de paltsgraaf bij de Rijn, de mark-graaf van Brandenburg en de hertog van Saksen. Na de grote pandemie, kwam de Europese samenleving op economisch, politiek en religieus gebied weer op gang. Maar het financiële aspect veroorzaakte ontevredenheid onder ridders en boeren. Geleidelijk zou het feodale systeem veranderen in een protokapitalistisch systeem.

Hertogen-rade. Dat de hertog van Brabant, tevens graaf van Limburg, in 1313 bezittingen (o.a. Simpelveld) van de bisschop van Luik in leen kreeg, speelde daarbij een grote rol.

Het gebruik van huurlegers en voetsoldaten ondermijnde het monopolie van de ridders.

Vanuit het zuidoosten, het huidige Oostenrijk en Slovenië, zou het *Habsburgse Huis* zich in de toekomst sterk uitbreiden. Het *Huis der Jagiellonen* stierf uit en zodoende werden Moravië en Bohemen aan Habsburg toegevoegd. Habsburg wist de kroon van het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie tot 1806 te behouden. Een nadeel was, dat Duitsland zich niet op dezelfde wijze tot een centraal rijk kon verenigen, zoals Frankrijk en Engeland dat deden.

6.1.9. Gouden Bul

Door zijn vier huwelijken verstevigde Karel IV de macht in zijn rijk. Hij bevorderde in Moravië en Bohemen, de Duitse en Franse cultuur. In 1348 stichtte Karel IV de Uni-versiteit van Praag. De oude burcht *Hrad-schin* uit de negende eeuw liet hij geheel verbouwen. Hij gaf opdracht om de St. Vituskathedraal te voltooiën en liet Praag aanzienlijk vergroten door de aanleg van de "Nieuwe Stad".

Karel IV regelde op 10 januari **1356** het bestuur het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie door middel van de *Gouden Bul*, waarin de procedure voor de koningskeuze geratificeerd werd. Het was in feite de bevestiging van de traditie, die reeds in 1257 was ingevoerd, maar ze zweeg over de aanspraken op goedkeuring van de keuze door de paus. De naam is afgeleid van het gouden zegel van dit document. De eerste 23 hoofdstukken werden op 10 januari 1356 tijdens de *Nürnbergse Rijksdag* afgekondigd. De hoofdstukken 24 tot en met 31 te Metz op het Kerstfeest 1356. Karel stelde duidelijk,

dat in de toekomst, de konings-kroningen in Aken zouden moeten plaats vinden.

De *Gouden Bul* had o.a. ook tot doel een einde te maken aan de jarenlange strijd tussen het Huis Welfen en het Huis Staufen. De zeven keurvorsten, hadden het recht een koning te kiezen. Feitelijk bestond dat recht al sinds 1338, maar in **1356** werd het ook door de paus bekrachtigd. Natuurlijk was er ook een fiscaal en financieel aspect, want de *Bul* regelde ook de belastingen, accijnzen, In 1336 huwde zij met Willem IV, graaf van Holland, Henegouwen en Zeeland, aan wie zij reeds bij haar geboorte, dank zij de huwelijkspolitiek van Jan III, uitgehuwelijkt was. Omdat Willem IV reeds in 1345 overleden was, hertrouwde zij in **1354** met Wenceslaus I van Luxemburg (1337-1383). Zij volgde in 1355 haar vader Jan III op, want hij had geen mannelijke nakomelingen. Natuurlijk moest zij de *Blijde Incomste* verlenen, omdat de steden eisten dat hun privileges ook ver-der gerespecteerd zouden worden. De erfop-volging door Johanna, werd echter betwist door haar zwagers Lodewijk II van Male, graaf van Vlaanderen, en ook door Reinoud III hertog van Gelre. Een ruzie komt in de beste families voor, maar deze ruzie ontke-tende de bekende *Brabantse Succes-sieoorlog*. De financiële gevolgen van deze Succes-sieoorlog leidde tot ontevredenheid en beroering in Leuven.

6.1.11.Brabant

In **1356** werd voor hertogin Johanna van Brabant en haar man Wenceslaus van Luxemburg, de *Blijde Incomste* bepaald. Ze moesten zich binden aan de volgende voorwaarden:Het hertogelijk echtpaar mocht geen land weggeven of verpanden. Regeringsfuncties waren voorbehouden aan geboren en geto-gen Brabanders; De *Standen* moesten in ge-val van oorlog, belastingen en ratificeringen, hun goedkeuring verlenen. De *Standen* vreesden problemen, die de betwiste op-volging na hertog Jan III (1300-1355) van Brabant met zich meebracht. Ook Sim-pelveld-Bocholtz behoorde van 1288 tot

tollen en rechtspraak. De inhoud van deze zeer belangrijke oorkonde bleef geldig tot 1806.

6.1.10. Successieoorlog

Johanna van Brabant (1322-1406), was vanaf **1355** tot aan haar dood, hertogin van Brabant en gravin van Limburg. Ze was de oudste dochter van Jan III hertog van Brabant en zij was twee keer getrouwd.

1394 tot het hertogdom Brabant. Jan III was immers hertog van Brabant en graaf van Limburg. Reeds in 1311 werd hij uitge-huwelijkt aan Maria van Evreux. Karel-tje was toen hoogstens 12 jaar...

Hij stond onder druk van grote steden, zodat hij in 1314 het *Waals Charter* uitvaardigde, waardoor het politieke en financiële bestuur bijna volledig in handen van de steden kwam. Mede door zijn handig manoeuvreren werd de machtspositie van Brabant zo groot, dat hij in 1332 en 1334 een blokkade, door een machtige coalitie van omringende vorstendommen, met succes kon doorstaan. In 1336 werd hij medeheer van Mechelen, een stad die toentertijd een Luikse enclave in Brabant was. In de *Honderdjarige Oorlog* koos Jan III aanvankelijk de kant van Enge-land, dit om de wolinvvoer in zijn hertogdom veilig te stellen, maar in 1345 ging zijn belangstelling uit naar Frankrijk. In 1347 deed hij in Limburg troonsafstand ten voor-dele van zijn zoon Hendrik. Deze overleed echter twee jaar later, waarna Jan opnieuw graaf van Limburg werd. Zijn binnenlands beleid werd gekenmerkt door de uitbouw en de versteviging van het machtsapparaat en door de dominante rol van de steden. Wegens het voortijdige overlijden van zijn beide zonen Hendrik (? 1349) en Gottfried (? 1352) werd Jan III na zijn dood opgevolgd door zijn oudste dochter Johanna, het-geen tot de *Brabantse Successieoorlog* leidde.

6.1.12. Wenceslaus I

Net als Karel IV werd ook Wenceslaus I in Praag geboren. Hij was een jongere zoon van Jan de Blinde uit een andere verbintenis. Van Jan de Blinde erfde hij in 1346 het graafschap Luxemburg. Zijn voorganger en ook zijn opvolger waren keizers van het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie. Daarnaast waren zij graven van Luxemburg. We konden reeds lezen dat Karel IV tot 1353 graaf van Luxemburg was en er in 1354 een hertogdom van maakte voor zijn halfbroer. Na de *Brabantse Successieoorlog* schonk hij bij de *Vrede van Aat* in **1357**, de steden Mechelen en Antwerpen aan zijn zwager Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen. Hierdoor nam de argwaan, vooral in Leuven, tegenover de impopulaire Wenceslaus toe.

In Luxemburg breidde hij zijn bezittingen uit. Als plaatsvervanger van zijn halfbroer, keizer Karel IV, trad hij in het belang van landsveiligheid despotisch op, hetgeen tot bonje met de hertogen van Gelre en Gulik leidde.

6.1.13. Hongaarse Kapel

Het is bekend dat Karel IV veel onderweg was en vaker in Aken vertoefde. Zo ook van 15 tot en met 17 januari **1357**. Via welke poort hij de stad binnentrok is niet bekend. Kwam hij toen uit Brabant en maakte hij gebruik van de Karreweg (Eys-Wittem), Plateweg (Bocholtz) en Willkommweg (Seffent), of gaf hij voorkeur aan de *Via Regia*, de Koningsweg die vanaf Mamelis via Duits-Lemiers naar Aken voert? Waarschijnlijk viel de stad goed in zijn smaak, want van 9 tot 14 februari 1357 lo-geerde hij alweer in Aken. Toen verleende hij toestemming om door middel van vestingwerken het gebied defensief te versterken. Zijn derde bezoek in dat jaar was op 29 mei 1357. Toen bezocht hij Aken, samen met zijn derde vrouw Anna von Schweidnitz (Svidnicka) en de koningin-moeder van Hongarije. Het is niet bekend of bij die gelegenheid over de *Hongaarse kapel* van de Akener munsterkerk gepraat werd. Wel is het heel toevallig, dat men in **1358** met

de bouw hiervan begon. (RIPH5 Het Akense munster bezit nog steeds een Hongaarse kapel, die in tegenstelling tot de gemengd Romaansgotische stijl van de kathedraal, in een zeer afwijkende barokstijl gebouwd werd. J.J. Couven (1701-1763) ontwierp in 1748 een nieuwe Hongaarse kapel in de naar hem genoemde *Couvenstijl*. Doch in juli 1755 werd zijn werk afgebroken, omdat de statica niet klopte, met andere woorden, de kapel dreigde in te storten. Er werd toen een nieuwe kapel te gebouwd volgens een ontwerp van architect Moretti (1725?-1793).

6.1.14. Privileges

Van 26 maart tot 4 april **1359** vertoefde Karel IV alweer in Aken en had er een onderhoud met een gezant van de Engelse koning. Waarschijnlijk was hij tevreden met het onderhoud, want op 3 april 1359 verleende hij de Stad Aken toestemming tot het houden van een jaarlijkse markt in de eerste helft van mei. Ook van 3 tot 30 december 1362 was Karel IV in Aken en schonk bij die gelegenheid de grote munsterkerk een prachtig altaar, toegewijd aan de H. Wenceslaus (908-935), patroon van Bohemen, Moravië en Silezië. Dat stuk was speciaal bedoeld als misaltaar voor de vele pelgrims uit Bohemen. De relaties binnen het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie waren optimaal, want op 2 maart 1369 bevestigde Karel IV, dat handelaars en kooplieden uit Aken voortaan dezelfde privileges zouden hebben als die uit Praag en Nürnberg. Dat was een heel andere Karel, namelijk Karel V koning van Frankrijk, ter ore gekomen. Hij, op zijn beurt, verleende eveneens in 1369 aan de burgers van Aken het privilege om tolvrij in het Franse rijk te reizen.

6.1.15. Bourgogne en Begijnen

Nadat Karel IV in **1365** in Arles tot koning van Bourgondië gekroond was, nam hij uit het Franse land een paar druivenstekjes mee naar Bohemen. Die bleken het op de zonnige hellingen van Melnik goed te

doen, zodat de *Rode Bourgogne* van Melnik tot op de huidige dag een goede naam heeft. Nadat hij koning van Bourgondië was, kon hij zijn rijk verder uitbreiden met Brandenburg, Lausitz en Silezië.

Op 5 december **1368** was Karel IV op audiëntie bij paus Urbanus V. De paus was van mening dat de vele religieuze hervormingen door begarden en begijnen (manne-lijke en vrouwelijke kloosterlingen) bekook-stoofd werden. De heren waren eensgezind; kloosterlingen zijn ketters en moeten zo snel mogelijk naar de brandstapel gesleept worden (...)

6.1.16. Brabant contra Gelre

Ook bij ons vonden grote veranderingen plaats, in **1365** werd Valkenburg, als derde land van Overmaze, definitief bij het hertogdom Brabant gevoegd en in **1366** werd het Dietstalige (Nederduitse) graafschap Loon, daar waar zich thans Belgisch Limburg bevindt, ingelijfd bij het Waalstalige prinsbisdom Luik. Twee jaar eerder werd bisschop Jan van Arkel, door de paus overgeplaatst van Utrecht naar Luik... De strubelingen tussen Frankrijk en Engeland zijn van alle tijd. In **1371** koos Wenceslaus I, echtgenoot van Johanna van Brabant (1322-1406), de kant van Frankrijk en kwam daar-door in oorlog met Eduard I, hertog van Gelre, die de Engelse zijde gekozen had. Op 22 augustus **1371** zou ten noorden van Aken de bekende *Slag bij Baesweiler* uitgevochten worden.

6.1.17. Huurlingen

Het werd link, toen Brabantse kooplieden op Guliks gebied door Franse huurlingen beroofd werden. Wenceslaus I riep in **1371** de hertog van Gulik (Willem II) ter verantwoording, maar die weigerde pertinent om schadevergoeding aan Wenceslaus, hertog van Brabant, te betalen. Het kwam nog erger, de hertog van Gulik nam "werkloze" huursoldaten in bescherming en even later zelfs in dienst. Tegenover Brabant nam hij een dreigende houding aan. Wenceslaus I, vond als leider van het in 1369 gesloten *Landvredeverdrag*, dat het de hoogste tijd

werd om in Gulik orde op zaken te stellen. De hertog van Brabant, zou met steun van de graven van Luxemburg en Namen, de inhoud van het *Landvredeverdrag* wel even opfrissen... Willem II, hertog van Gulik, voelde nattigheid en stuurde een ijlbode naar zijn zwager Eduard I van Gelre om hem in de nakende strijd bij te staan.

6.1.18. Slag bij Baesweiler

Op 22 augustus **1371** verscheen Eduard van Gelre, nog net op tijd, met een grote strijd-macht op het slagveld bij Baesweiler. Kort tevoren, waren de landsknechten van de hertog van Gulik voor de Brabantse troepen op de vlucht geslagen. De hertog van Gulik en zijn bondgenoot de hertog van Berg, werden tijdens hun vlucht gevangen genomen. Maar tegen de verse troepen van Gelre, waren de Brabanders niet opgewassen. Met de kreet "*Gelre-Gelre*", die bij de Brabanders een demoraliserend effect had, viel Gelre aan en dit gaf de landsknechten van Gulik nieuwe moed. Ook zij mengden zich weer in het gevecht. Voor de Brabanders was de over-macht te groot. Gulik en Gelre wonnen de strijd. Bij die slag werden Wenceslaus I hertog van Brabant en de graaf van Namen gevangen genomen. Een geldinzameling in Luxemburg en Brabant voor zijn losprijs, gaf aanleiding tot nieuwe wrijvingen met de steden én met de clerus. (RIPH5 Natuurlijk had die veldslag, zo kort in de buurt, ook een grote impact op het dagelijks leven van onze voorouders. Het ligt voor de hand, dat hier veel verminkte soldaten en landsknechten rondzwierven. Op welke wijze konden die in hun onderhoud voorzien ?)

6.1.19. Verraderlijk schot

Toen door de snelle interventie van Gelre de bloedige slag ten einde was, bleek het slag-veld bezaaid met lijken en zwaar gewonnen. De soldaten werden zo goed en zo kwaad als het kon verpleegd en de vele lijken werden begraven. De literatuur verhaalt, dat Eduard hertog van Gelre,

met open vizier, de verrichtingen gade sloeg. Uiter-aard was hij blij met de overwinning op zijn machtige vijand Brabant. Voortaan zouden zijn vijanden hem vrezen en zijn eigen edelen zouden hem, de zeer geduchte veldheer, natuurlijk onvoorwaardelijk steunen. Daar-naast had Eduard een stevig politiek huwelijk met Holland gesloten. Op dat moment was hij overtuigd, dat hij stevig op zijn troon zat. Maar een ongeluk schuilt in een klein hoekje (van het slagveld), want even later werd hij door een verraderlijk pijlschot in het voorhoofd getroffen. Er wordt beweerd, dat die pijl afgeschoten werd door iemand uit de eigen gelederen. Beschuldigd werd edelman Herman Leers van Hees. Het bleek geen politieke, maar een passionele moord te zijn. Herman was weliswaar lid van de partij der Heekerens, maar het vervelende was, dat de beeldschone verloofde van Herman door de hertog van Gelre ontvoerd werd. Werd zij door hem vermoord? Eduard stierf op 24 augustus **1371** zodat zijn broer Reinoud III opnieuw aan de macht kwam. Maar hij had in een gevangenis oedeem opgelopen en stierf korte tijd later. (RIPH5: Kennelijk hadden de vechtersbazen Reinoud III en ook Eduard I van Gelre meer tijd over voor het slagveld dan voor de liefde; beiden bleven kinderloos, zodat hun zussen een strijd om de macht over Gelre begonnen.)

Machteld, de oudste, nam het bewind in handen en trouwde met de Hollandse heer, Jan van Blois. Maria van Gulik kwam op voor de belangen van haar zoon Willem, en won uiteindelijk pas in 1386 de strijd met het huis van Gelre. Hoe ging het met Herman Leers van Hees? Eduard hertog van Gelre verklaarde op zijn doodsbod, dat Herman niet vervolgd mocht worden. Had Herman daar vrede mee? Nu was hij immers gedoemd rond te zwerven. Zijn aanstaande vrouw werd nooit teruggevonden.

6.1.20. Karel IV bemiddelt

Van 21 tot 27 juni **1372** vertoefde Karel IV in Aken om te bemiddelen in een vete tussen en Willem hertog van Gulik en

Wenceslaus I hertog van Brabant. De laatste verbleef sinds de *Slag bij Baesweiler* nog steeds in gevangenschap. Door de grote invloed van Karel IV werd zijn halfbroer Wenceslaus op vrije voeten gesteld. (RIPH5 Deze familie-relatie is voor ons zo belangrijk, omdat ook het gebied Simpelveld-Bocholtz van 1288 tot 1394 bij het hertogdom Brabant behoorde.)

6.1.21. Gulden Sporenslag

Naar aanleiding van de *Slag bij Worringen* (1288) kwamen wij bij Brabant, doch door de *Slag bij Baesweiler* (1371), kwam terloops een einde aan de Brabantse macht. Toen na de *Slag bij Worringen* het graafschap Limburg bij Brabant gevoegd werd, behoorden wij van 1288 tot 1394 bij dat hertogdom en vanaf 1394 tot Bourgondië. Een echt *Vaderland* hebben onze voorouders nooit gehad. Iedere regering beloofde "gouden bergen", maar er moest steeds meer tribuut betaald worden. Reeds in 1302, denk aan de *Gulden Sporenslag*, droomden onze voorouders van een vrij en onafhankelijk land. Of dat land Limburg, Vlaanderen of België zou heten was onbelangrijk. De hoofdmannen van de latere Bokkenrijders, die een vrij België liefden, waren in dit licht geen bandieten maar rebellen. Voor de toen heersende macht, waren het land-verraders. Dat België pas in 1830 zou ontstaan, stond in de sterren geschreven.

Het huidige Nederlandse Limburg heeft zich nolens-volens aangepast aan de Hollandse mentaliteit, met al zijn positieve, soms ook negatieve kanten. Maar in Vlaanderen ligt het iets anders. Men is *federatief*, men heeft een andere volksaard en men is goed- of kwaadschiks, met een Romaanse taal verbonden. In "*De droom van Vlaanderen*" vertelt Marc Reynebeau waarom Vlaanderen in 1302 geen droom kon zijn, maar er ach-teraf (1830) wel één is geworden. Hij gaat op zoek naar de raakpunten en lijnen die geleid hebben tot het ontstaan van Vlaanderen en heeft de gave om de dingen eenvoudig en helder voor te stellen. Het

historisch kader waarin Vlaanderen groeide uit te tekenen in zijn juiste proporties.

6.1.22. Min tien, min tien, min tien...

Van 4 tot 11 juli **1376** was keizer Karel IV alweer in Aken nu samen met keizerin Elisabeth en zijn zoon Vačlav met eega. Op 6 juli werd Vačlav in Aken door de aartsbisschop Frederik van Keulen tot koning gekroond. Van 29 november tot 8 december 1377 was Karel IV voor het laatst in Aken. Precies een jaar later, op 29 november **1378**, stierf hij in Praag. Hij verdeelde zijn goederen onder zijn zoons Vaclav, Sigismund en Johann.

Karel IV huwde vier keer: Blanche van Valois (1317-1348), Anna van de Palts (1329-1353), Anna Svidnicka (1339-1362), Alibeta Pomofanska (1348-1393). Opvallend is, dat iedere volgende bruid circa tien jaar jonger was...

6.1.23. Nasleep in Luxemburg

Hertog Wenceslaus I (1337-1383) van Luxemburg en Brabant, had er tijdens zijn leven een schitterende hofhouding op nagehouden. Hij hield van de muzen en onderhield ook enge contacten met dichters en schrijvers. Hij faalde echter als hertog van Luxemburg, omdat hij de positie van dat hertogdom in Nederland niet versterken kon. Toen hij in **1383** kinderloos overleed, liet hij met betrekking tot het hertogdom Brabant en graafschap Limburg, zijn weduwe Johanna achter met ernstige dynastieke problemen. Anders in Luxemburg, daar werd hij in **1383** opgevolgd door een neef (oomzegger). Het was de Boheemse Vaclav, nu Luxemburgse Wenzel en officieel Wenceslaus II (1361-1419), die reeds in 1376 tot koning gekroond werd en sinds 1378, na Karel IV, keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie was.

(RIPH5 Bezoeken we in de hoofdstad Luxemburg een keer *Circuit Wenzel*. Het is een detail van de historische omwalling, genoemd naar Wenceslaus II. In 1995 werd dit gedeelte van de stadsmuur

opengesteld voor het publiek, waardoor bezoekers een goede indruk van de ontwikkeling van de stad sinds de middeleeuwen kan krijgen.)

6.1.24. Nasleep in Brabant en Limburg

Na de dood van Wenceslaus I diende een neef van Johanna van Brabant zich aan als "reddende engel". Die neef was niemand minder dan Filips de Stoute. Maar Johanna had vertrouwen in Filips, zodat haar politiek zich meer en meer op Vlaanderen te richtte. Ze deed afstand van aanzienlijke rechten in het graafschap Limburg, met name in het *Land van Overmaze*, waartoe ook wij behoorden. Filips erkende in **1390** zijn eega Margaretha van Male als erfgename. Doch pas in **1404**, slaagde Johanna van Brabant erin de tweede zoon van Filips, dat was Anton van Bourgondië, als "ruwaard" in Brabant te doen aanvaarden. In Brabant ging de deur op slot, Anton van Bourgondië uit het *Huis Valois*, zou ons voortaan regeren. (RIPH5 Het klinkt sinister, maar een *ruwaard* was een vertegenwoordiger van de landsheer, hij was degene die in naam van de landsheer een land of gewest besturen mocht. Later werd hiervoor het synoniem *regent* gebruikt. Simpelveld-Bocholtz was in 1404 al tien jaar onder Bourgondië.)

6.2. Praag

6.2.1. Praagse Lente

Zoals we eerder konden lezen, werden wij bij stukjes en beetjes vanuit Brussel, Gent, Luxemburg en indirect zelfs vanuit Praag geregeerd. Daar huisde keizer Karel IV, die enige *Vačlavs* of *Wenzels* op de voorgrond plaatste. Nu brengen we even een bezoekje aan Praag, waar veel gebouwen aan Karel IV herinneren. In het wapen van Praag staat *Praga caput regni*, (de hoofdstad van het Rijk). De stad speelde niet alleen een rol in de Tsjechische geschiedenis maar ook en vooral in de Europese historie. Praag werd door Karel IV de „Kroon van de Wereld“ en door Karel VI „Een droom uit steen“ genoemd.

(RIPH5 Ik bezocht Praag voor het eerst medio augustus 1968, in die tijd een communistische staat. De straten en gebouwen waren grauw en muf. De mensen waren nors en onvriendelijk, ze waren ontevreden en haatten de Russen. Tijdens de *Praagse Lente* (1968), probeerden de burgers het Sovjetjuk af te stoten, maar die opstand werd bloedig onderdrukt. Alexander Dubcek wilde een liberaliserings- en democratiseringsproces op gang brengen, maar het *Rode Gevaar* lag op de loer. Het viel mij toentertijd op, dat veel Russisch legermaterieel onderweg was en onze Nederlandse touringcar, die overigens veel bekijks had, vaker dan eens over een veldweg moest rijden, omdat Russen met hun vrachtwagens zo nodig van de geasfalteerde wegen gebruik wilden maken. Ik zag ook schoolkinderen met stenen naar leger-auto's gooien en het verbaasde mij, dat Russische soldaten zich niet druk maakten. Of toch? Want een dag eerder dan gepland werden we naar het vliegveld van Bratislava (ligt thans in Slowakije) gebracht, om de thuisreis te aanvaarden. Geen dag te vroeg, want op 21 augustus 1968 publiceerde de wereldpers dat legers van het Warschaupact, de prachtige stad Praag binnengevallen waren. Het begrip *Prager Frühling* wordt momenteel op twee verschillende manieren gebruikt. Enerzijds de poging om het socialisme een menselijk gezicht te geven, anderzijds ook het feit dat die poging op 21 augustus 1968 mislukte, toen tanks van het Warschaupact de stad veroverden en de „nieuwe lente“ als mislukt moest worden beschouwd.)

6.2.2. Gouden Stad

In de herfst van 2004 bezocht ik de stad opnieuw. Tijdens een bezoek aan de stadsburcht *Hradschin* wist de gids te vertellen dat Maria Theresia niet in Wenen maar in Praag tot keizerin gekroond werd. Als dat geen reden is om nu een kleine wandeling door Praag te maken?

In tegenstelling tot het communistische Praag van 1968 bleek Praag een kleurige

en vrolijke stad te zijn, die zijn bijnamen *Gouden Stad* of *Stad met de Duizend Torens* waardig is. Praag is, net als Rome, gebouwd op vijf heuvels en verwickeld in het mysterie van een glorieus en tragisch verleden. Sinds de middeleeuwen staat Praag bekend als een van de mooiste steden van de wereld. De hoofdstad van de Tsjechische Republiek, ondergaat op dit moment een periode van grote verandering, nadat zij opnieuw een vrije wereldstad in Europa geworden is. Het centrum heeft een oppervlakte van 867 ha. en omvat zes, ooit zelfstandige plaatsen, die rond 1750 samengevoegd werden. Het zijn de Oude Stad, Josephstad, Nieuwe Stad, Kleine Kant, Vysehrad en Hradschin (burcht). Met enige trots beweren de Tsjechen, dat hun *Hradschin*, ook wel *Hradcan* genoemd, het grootste burchtcomplex van Europa is en reeds in 880 met de bouw begonnen werd. De burcht met haar drie burchtpleinen, diverse residentiegebouwen, de oranjerie en een groot park zijn gemakkelijk te bereiken via de Karelsbrug. Vanaf de burcht heeft men een prachtig uitzicht over de oude binnenstad, die gelukkig niet onder grote bombardementen van de laatste wereldoorlog geleden heeft. Het is de reden, dat Praag zo rijk aan architectuur en bouwstijlen is, zoals Romaans, Gotisch, Barok, Jugendstil, Neoclassicisme en Eclectisme. Waarschijnlijk heeft de stad daaraan haar bijnamen *Zlatá Praha* (*Gouden Praag*) of *Zlate Mesto* (*Gouden Stad*) te danken. Tegenwoordig is *Hradschin* de residentie van president *Václav Klaus*, die in 2003 *Václav Havel* opvolgde.

6.2.3. Cultuurmetropool

Ook de mentaliteit is veranderd. De Pragaar is vriendelijk zo lang hij niet als „*Ossi*“ beschouwd wordt. Met de diverse Karels die vanuit de hoog gelegen burcht geregeerd hebben, heeft de inwoner van Praag iets Bourgondisch. Net als de „Mergellander“ werkt hij graag (als het moet!) en drinkt liever twee glazen bier dan een glas wijn. De *brave soldaat Sjweik*

zou *Mergellander* kunnen zijn... Net zoals vroeger bij ons, bezit de stad nog steeds eigen brou-werijen en niet zelden kan in een plaatselijk *Jugenstilcafe* van een groot glas pils genoten worden. Praag trekt 12 % meer bezoekers dan Parijs en is volgens kenners veel inte-ressanter dan de stad aan de Seine. Sinds in 1992 is Praag monumentenstad van de Unesco en sinds 2000 een van negen cultuurmetropolen van Europa. De hoofd-stad van Tsjechië is uit een lange commu-nistische winterslaap ontwaakt en doet er alles aan om te behagen. Praag ontwikkelt zich in een snel tempo tot „boomtown“ in het hart van Europa. Verbazingwekkend is, dat vooral veel jonge mensen de stad bezoeken. Ontzettend druk is het tussen de stadsdelen Burcht en Meso, respectievelijk links en rechts van de Moldau. Meso is met haar mooie architectuur en vele tuinen de meest romantische wijk van Praag. Bij het Oude Stadsplein, met zijn kerken en musea, antiekwinkels en galerijen, bevinden zich veel nauwe slingersteegjes met antiekwinkeltjes, wijn- en bierkelders...

6.2.4. Karelsburg, Karelsbrug, Karolinum

Hoog op een heuvel, door zijn ligging even indrukwekkend als door zijn architectuur, ligt de onneembare Karelsburg. De eerste steen werd gelegd in 1348, zeven jaar later nam Karel IV er zijn intrek. De gebouwen uit de 14^e eeuw, werden in de 16^e eeuw in de stijl van de Renaissance verbouwd en in de 19^e eeuw teruggebracht in hun oorspronkelijke Gotisch genre. Vanaf die hoogte is er een prachtig uitzicht over de stad, de Moldau en de Karelsbrug.

(RIPH 5 Tijdens een bezichtiging hoorden wij een bekende melodie. Inderdaad *Die Moldau*, van de Praagse componist Smetana. Onder een boom zat een kwartet jonge muziekstudenten die het werk door middel van een cello, een hobo en twee vedels ten gehore brachten en daarbij een onver-getelijke sfeer creëerden.) De Karelsbrug is 518 meter lang en bijna 10 m breed. In 1357

lietkeizer Karel IV de houten Judithbrug vervangen door een brug uit steen die door haar lengte in die tijd als bouwkundige prestatie beschouwd werd. Gelovig en bijgelovig, zoals de mensen toen waren, werd de eerste specie vermengd met melk, kaas, kwark en eieren. Het hielp, de brug stortte niet in...

De constructie bestaat uit 16 bogen met ijsbeschermers. Ze wordt beschermd door drie torens, waarvan de zogenaamde *Kruit-toren* in de Oude Stad staat. Die toren wordt door kenners als het mooiste gotische bouw-werk ter wereld beschouwd.

De brug is vooral beroemd vanwege dertig barokke standbeelden. Onder andere een beeld uit 1683 van de Boheemse, dus lokale martelaar Johannes Nepomuk. Hij was de biechtvader van de koningin en werd in 1393 vanaf deze brug door Wenceslaus IV, keizer van Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie en koning van Bohemen, in de Moldau gegooid. De priester weigerde aan Wenceslaus IV te vertellen, wat diens eega hem in de biechtstoel gezegd had.

Sedert 1459 bezat Praag tolrecht op de Karelsbrug. Via deze brug voerde immers de bekende handelsweg van Praag naar Nürnberg. De tol werd door de kruisheren geïnd, waarbij de joden de speciale tol "*de Méchess*" betalen moesten. Gelukkig is het nu een verkeersvrije brug, zodat straathandelaren, kunstenaars en musici er figuurlijk de lakens uitdelen en letterlijk de verkooplakens uitspreiden. Het verkeer heeft er geen last van, er zijn nog zes andere bruggen.

Een bijzonder gebouw is het Karolinum. Dit is het eerste gebouw van de universiteit die keizer Karel IV in 1348 in Praag stichtte. In 1718 werd de universiteit in barokstijl herbouwd. Een oorspronkelijk gotische erker bleef bewaard. Op het Kruisherenplein staat het standbeeld van Karel IV. Tijdens een wandeling door Praag beleeft men als het ware de geschiedenis van de *Caroli* en van Europa opnieuw. Ook onze cultuur is waarschijnlijk voor een gedeelte tot stand

gebracht door heersers en politici, artiesten en hervormers uit die streek.

6.2.5. Sint Vituskathedraal

Op de heuvel ligt ook de *Sint Vituskathedraal*, met de graftombe van koning Wenceslaus. Hij is de patroon van Bohemen, Moravië en Silezië. Karel IV gaf in 1344 opdracht deze kerk te bouwen. Via de Heilig-Kruiskapel komt men in een graf-kelder met o.a. de tombe van keizer Karel IV. Sommige gebrandschilderde ramen in *Jugendstil* zijn van latere datum en werden ontworpen door Alphonse Mucha (1860-1939). Geen wonder, was hij toch een van de bekendste Jugendstilkunstenaars. Zijn stijl, die hier *Sezession* genoemd wordt, kenmerkt zich door sierlijke lijnen, frisse pastelkleuren en weelderige motieven. Het is waarschijnlijk de enige kerk ter wereld met beglazing in Jugendstil.

Van 1904 tot 1911 was Mucha in de VS, waar hij zich volledig aan de schilderkunst wijdde. Terug in Tsjecho-Slowakije schilderde hij 20 schilderijen die de Slavische historie uitbeelden. Het oeuvre is te zien in het Mucha-Museum te Brno. Hij ontwierp ook bankbiljetten en postzegels. Hij stierf op 14 juli in Praag.

6.2.6. Loreto en Sint Jacobus

Het kan niet anders, of in de *Gouden Stad* worden wij geconfronteerd met onze *Heimat*. In 1626 liet de vrome vorstin Catharina van Lobkovich, voor het Praagse kapucijnenklooster, een natuurgetrouwe kopie van de H. Maria van Loreto maken door Giovanni Orsio. In de schatkamer van klooster Loreto bevinden zich meer dan 300 museumstukken zoals schalen en vazen, sieraden en gewaden. Er bevindt zich een monstrans met meer dan 6000 diamanten... Onwillekeurig dachten we aan Simpelveld met zijn neogotische klooster *Loreto* uit 1878, naar een ontwerp van de Duitse architect H.J. Hürth. Diezelfde dag bezochten wij in het centrum van Praag de Sint Jacobuskerk. Die barokke kerk uit 1702, heeft een hoofdaltaar en maar liefst

21 zijaltaren. De akoestiek is er heel bijzonder, zodat daar regelmatig concerten plaats-vinden. Natuurlijk dachten we aan onze "basiliek" in Bocholtz, een neogotisch bouwwerk uit 1873 van de bekende architect Pierre Cuypers.

6.2.7. Een bezoek waard

Ook zin om onze (ooit) heimelijke hoofdstad te bezoeken? Reisonderneming Tusculum uit Jülich rijdt iedere week met een bus naar Praag. Er zijn vier- en vijfdaagse reizen, met halfpension in een voortreffelijk hotel. Inclusief twee (gratis) stadsbezoeken. Tijdens de eerste rondrit, worden de Praagse Burcht, St. Vituskathedraal, Loretokerk, Klooster Strahov en Gouden Steegje bezocht. Tijdens de tweede excursie worden de historische oude stad en de Joodse wijk bezocht. Prijs voor vier dagen 189 euro. Kijk eventueel even bij www.tusculum-reisen.com

Prefatie

Voordat wij in hoofdstuk (VII) verder gaan met de verlichte despote *Maria Theresia*, lichten we in de volgende aflevering (7) de doopceel van een aantal *Caroli*, onder meer die van haar vader Karel VI. Maar eerst komt Karel de Stoute aan de beurt. In Waal-se landstroken wordt hij *Charles le Terrible* (Karel de Vreselijke) genoemd. Niet zonder reden, de kopermeesterstad Dinant werd door hem met de grond gelijk gemaakt en Luik, de stad met de honderd torens, werd door hem in de as gelegd, zodat meer dan 50.000 inwoners op de vlucht sloegen. In Duitsland wordt hij officieel *Karl der Kühne* genoemd, maar toen hij onderweg was naar een slagveld bij Neuss en *en passant* ook Aken wilde platbranden, spraken de mensen ook hier over *Karl der Erbarmungslose*. Aken had eerder 250 soldaten naar Neuss gestuurd en vreesde wraak. Ook het Nederlandse equivalent *Karel de Tiran* is waarlijk niet vleiend.

ACTIVITEITENPROGRAMMA

- dinsdag 10 okt. 20.00 uur   ***Najaars Algemene Ledenvergadering.***
Na de pauze houdt ons lid Jan Senden een lezing
over de "Duitse Orde".
- dinsdag 14 nov. 20.00 uur   ***Lezing.***
Onderwerp nog niet bekend.
- zondag 3 dec.   ***Nemen wij deel aan de Kerstmarkt in Bocholtz.***

SCHOUT BARTHOLOMEUS KEVERS EN ZIJN WEDERVAREN

Door Huub Franssen

Schout Bartholomeus Kevers begon zijn werk in Simpelveld in 1617 energiek met het organiseren van het herstel van de ruïneuze kerk. Een werk dat zich niet beperkte tot de kerktoren en het kerkhof die eigendom waren van de gemeenschap (de schepenbank).

Pastoor Dydden was overleden, kapelaan Bernard nam de honneurs waar voor de pas benoemde pastoor Jamar die nog in Keulen werkte en op wie nu een goed herstelde parochiekerk wachtte. In 1619 kon hij beginnen.

Na al die moeite ondervond Kevers in 1626 tegenwerking van Johan Werner van de Bongard, commandeur van de commanderie van de Duitse Orde in Koblenz. Deze trad op als voogd van zijn nichtje Anna Margaretha, bewoonster van de Bongard.

Johan Werner trachtte via zijn stadhouder (plaatsvervanger), de advocaat Imstenrade, Kevers buiten spel te zetten door voogdgedingen uit te schrijven zonder Kevers daarvan in kennis te stellen, zodat hij hem van plichtsverzuim zou kunnen beschuldigen. Zo stelt althans Kevers het voor. Hij vraagt dan zijn schepenen voor hem te getuigen dat hij altijd aan zijn verplichtingen heeft voldaan.

De schorsing

Hans Werner van de Bongard klaagde Kevers inderdaad aan bij de Souvereine Raad van Brabant, en deze schorste na een proces Kevers in zijn functies van schout, secretaris en notaris. Op 23 december 1630 werd het vonnis bekend gemaakt: schorsing voor drie jaar, een boete van 300 “rinse” guldens, en de kosten van het proces. Kevers, die voor het leven benoemd was en alleen om zeer ernstige redenen kon worden afgezet, werd op nonactief gesteld tot einde 1633. Waarschijnlijk had Hans Werner meer verwacht van zijn aanklacht. De Raad van Brabant bedreigde hem met een boete van honderd gouden realen als hij Kevers nog verder lastig zou vallen. De precieze aanklacht en een verslag van de zittingen zijn in LvO niet te vinden, daarvoor moeten we in het Algemeen Rijksarchief in Brussel zijn. Kevers heeft in zijn archief (LvO 2676, 26777 en 2678) veel stukken verzameld die op de zaak en het verloop betrekking hebben, originelen en copieën. Kennelijk gaven beide tegenstanders de strijd niet op en probeerden hun gelijk te halen. Kevers vertelt op 15 juni 1635 aan notaris Henricus Meijer en deze schrijft op dat hij, Kevers, enige jaren geleden de Heer van Simpelveld (Hans Werner) met alle onderdanigheid

tegemoet is gekomen en in alles ter wille was, maar dat hij hoorde dat de heer commandeur op allerlei plaatsen en in allerlei gezelschappen hem een verachtelijk mens noemde en hem uitschold voor schelm, dief en een onwaardig persoon. De notaris en Kevers zijn toen op 6 juli 1635 naar de commanderie van de Duitse Orde St.-Gillis (Egidius) te Aken gegaan, waar Hans Werner verbleef, om de zaak te bespreken. Daar vonden ze hem, maar Hans Werner vond dat St.-Gillis een geestelijke plaats was en daarom niet geschikt om insinuaties en protesten te laten horen of om ruzie te maken, waarna de heren maar weer vertrokken zijn.

Opmerkelijk is dat je in het algemeen als sterfjaar van Hans Werner van de Bongard 1634 vindt, maar uit het notarieel verslag blijkt, dat hij in juli 1635 nog leefde.

De heerlijkheid Simpelveld en Bocholtz

In 1626 werd de schepenbank Simpelveld een heerlijkheid, en dat was de oorzaak van alle ellende voor Kevers.

De schepenbank kreeg een Heer.

We hadden natuurlijk al een Heer, een Landsheer, namelijk Filips IV, koning van Spanje en Heer van de Nederlanden, ook heerser over Portugal, Zuid-Italië, Sicilië en

Sardinië, over de Filippijnen en Zuid-Amerika inclusief Mexico en een flink deel van wat nu de Verenigde Staten zijn. Als heer van de Zuidelijke Nederlanden was hij in oorlog met de Republiek in het noorden. In zijn plaats regeerde hier de landvoogdes Isabella Clara Eugenia van Habsburg, dochter van wijlen Filips II en weduwe van aartshertog Albertus van Oostenrijk. De Heer van de Nederlanden was in die kwaliteit ook hertog van Brabant en Limburg en Heer van het Land van Valkenburg, het Land van Daelhem en het Land van Rode. De koning en ook de landvoogdes hadden een enorm tekort aan geld door de voortdurende oorlogen. In 1633 was er zelfs niet genoeg geld voor een passende begrafenis van de landvoogdes.

Om aan geld te komen, probeerde de overheid schepenbanken te verpanden (in leen te geven) of liever nog te verkopen aan de meest biedende. De Heer kreeg daardoor weer contanten, maar verloor er ook door. Hij behield zijn rechten als landsheer en leenheer en het ontvreemde domeingebied bleef in de beden (belasting) aangeslagen, maar hij verloor zijn greep op de rechtspraak en de benoemingen met de daaraan verbonden inkomsten. De nieuwe heer van de heerlijkheid mocht schout, schepenen en andere "officieren" benoemen, hij kreeg de lage, middelbare en hoge rechtspraak in handen en streek daardoor de boeten op die hij oplegde, hij kreeg het recht om te jagen en te vissen, en hij mocht de nalatenschap van bastaarden confisqueren. Ook mocht hij bomen planten langs de wegen waar hij maar wilde. Die bomen bleven dus zijn eigendom, zoals elk wild konijn dat er rondliep zijn eigendom was. (Venne, inl. 111, Wouters 302-304, Habets IX-X, LvO 2662). Net als nu vroegen sommige mensen zich toen af of je blij moest zijn met zo'n heerlijkheid, of dat inderdaad zo "heerlijk" zou zijn.

Velen van de tegenstanders vonden dat de belangstellenden voor de heerlijkheid hun bezit zagen als een investering die winst moest opbrengen, en dat de nieuwe eigenaar meer oog zou hebben voor zijn eigen

financiële belang dan voor het welzijn van zijn nieuwe onderdanen. Anderen vreesden dat het bestuur nu in handen van vreemdelingen zou komen. Ook werd betreurd dat de bank werd losgemaakt van de vertrouwde hoofdbank in 's-Hertogenrade.

In allerlei Landen was men boos over de willekeur waarmee over her lot van de plattelandsbevolking werd beschikt. In het Land van Valkenburg dreigde in 1626 de verpanding van de vier Valkenburgse hoofdbanken maar die werd voor 12.000 gulden door de banken afgekocht. In Noorbeek in het Land van Daelhem werd in 1626 de hoge jurisdictie door de koning verpand, maar de pandsom werd in 1658 door de dorpelingen terugbetaald. In Kerkrade kwam het tot een langdurige burgertwist omdat de zogenaamde Zeleuzen of Zeloten (ijveraars) de verpanding (aan maar liefst drie pandheren tegelijk) ongedaan wilden maken. (Wouters 304, Augustus e.a., *Uit Kerkrade's verleden*, Kerkrade 1967, 9, 10, 54-57).

Ik neem aan dat Kevers om diverse redenen ook een tegenstander van de verpanding was.

De verpanding

Op 30 mei 1625 gaven koning Filips IV en landvoogdes Isabella volmacht om banken in "de landen van herwaarts over", d.w.z. de Nederlanden te verpanden of te verkopen. Bij verpanding werd de bank in leen gegeven, ze kon later nog gekocht worden. Dat gebeurde met de bank Simpelveld-Bocholtz.

De eerste zitting van de verpanding of koop zou 21 juli 1626 bij de Souvereine Raad van Brabant in Brussel plaatsvinden. Binnen de termijn van acht dagen zou het pand ingezet en bij opbod verkocht worden. Het einde van de "veiling" heeft zijn eigen ritueel, het zal met de stokslag gegeven worden, na de stokslag mag er niet meer geboden worden.

Of er meer gegadigden waren dan de Bongards, blijkt nergens. De bank wordt op 1 augustus 1626 als heerlijkheid verpand aan de door jonker Willem van de Bongard nagelaten kinderen, tegen betaling van 7200 pond, elk pond ter waarde van 40 groten

Vlaams. Als de Carl Caspar baron Van der Leyen op 26 februari 1680 de heerlijkheid koopt, bedraagt de koopsom 10.000 pond van dezelfde waarde inclusief de betaalde 7.200 pond. (LvO 2648).

De Bongards

Willem van de Bongard, kleinzoon van de kasteelbouwer Bernard, was behalve zijn ongetrouwde broer Hans Werner de laatste mannelijke nakomeling van de Simpelveldse familie Van de Bongard. Hij was gehuwd met Agnes Beyssel van Gymnich zu Schmidtheim. Hij stierf op 19 mei 1623 en liet bij zijn dood een dochter na, Anna Margaretha, die nog minderjarig was. Wouters op p. 304 noemt haar Maria van Bongard; hoe komt hij daaraan? Het is een merkwaardige maar ook vervelende vergissing, want geschreven in een vaak geraadpleegd en gerenommeerd boek gaat zo'n vergissing een eigen leven leiden, net zoals het onuitroeibare jaartal 1096 als oudste vermelding van Bocholtz.

Heeft vader Willem gespeeld met het idee zijn dochter een heerlijkheid te schenken, of heeft oom Hans Werner het plan opgevat zijn nichtje van wie hij de voogd was geworden na Willems dood een geschenk uit het familiekapitaal te geven, zodat haar toekomst er rooskleuriger uit zou zien, en hij intussen als haar voogd de Heer kon spelen? De oom intussen was als commandeur van de commanderij van de Duitse Orde in Koblenz bekend genoeg met allerlei families in de streek van de Moezel om uit te kijken naar een geschikte echtgenoot voor haar, en toen vond hij, zo fantaseer ik, de nieuwbakken weduwnaar Hans Caspar von und zu der Leyen, weduwnaar van Catharina von Metternich en vader van Anna Catharina von der Leyen. Anna Margaretha van de Bongard en Hans Caspar trouwen in 1630, hun zoon Lothar Ferdinand vrijheer von der Leyen, heer zum Bongard, zu Simpelveld en Bocholtz en van Pollich volgt hen op en trouwt in 1663 met Maria Catharina van de Bongard, dochter van Johan Bernard, vrijheer van de Bongard en Rijckholt, heer van Wijnandsrade en van Paffendorf. Hun

zoon, Carl Caspar, is in 1680 de koper van de heerlijkheid van Bongard, Simpelveld en Bocholtz. Hij wordt in 1692 in Keulen, nog ongehuwd en kinderloos, door een geweer-schot gedood (Strange).

De potentaat Hans Werner, die Bartholomeus Kevers kwijt wilde, was waarschijnlijk verblind door zijn recht een schout te benoemen maar hield er geen rekening mee dat Kevers voor het leven benoemd was. Pogingen om zijn "stadhouder" en stroman de advocaat Imstenrade, blijkbaar een priester die in der kerk kon assisteren en volgens Kevers de zoon van een priester, naar voren te schuiven, hielpen niet. Van Imstenrade horen we niets meer.

Van later tijd zijn geen strubbelingen bekend. De Van der Leyens woonden niet hier maar tussen Koblenz en Trier en vertoonden zich zelden of nooit in onze streken. Benoemingen van schouten die tegelijk hun "stadhouder" waren en andere "officieren" gebeurden zonder moeilijkheden en blijkbaar in goed overleg met het landsbestuur in 's-Hertogenrade. In het algemeen kwamen ze uit de familie De Limpens uit Doenrade en woonden ze op de Bongard. Bij aantreden van een nieuwe heer na het overlijden van de vorige verhieven zij in naam van de heer de heerlijkheid bij het leenhof van de hoofdstad.

De Bongards voor de verheffing tot heerlijkheid

Het in die tijd zeer uitgebreide en rijke geslacht Van de Bongard was verdeeld in verschillende families en had door huwelijken met leden van veelal Rijnlandse adel velerlei belangen. Ze woonden op kastelen in bij voorbeeld Wijnandsrade, Heiden en Paffendorf.

De Simpelvelds-Bocholtzer familie wordt voor het eerst genoemd in 1330. Willem van de Bongard of de Pomerio was toen schout van de schepenbank en woonde op het adellijk huis dat in een verslag van 1330 over de hoeve Waalbroek van de abdij Val-Benoît Pomerium wordt genoemd. Dat betekent letterlijk appelboomgaard, het woord boomgaard, bogaard of bogerd heeft

allerlei betekenisvariaties: omsloten stuk weidegrond met vruchtbomen, bosschage, lusthof, warande; warande kan weer betekenen jachtterrein waar konijnen enz. beschermd worden, dierenpark, wandeldreef, park, lustwarande, lusthof, heerlijk oord, vandaar dat de familie in de dertiende eeuw wel met de Latijnse naam De Gardinis (van gaarde) wordt genoemd, ons woord gaad.

Echte heerschappij voerde de familie niet. Wel had ze het aanzien van een adellijke en rijke familie. Ze zullen ook in allerlei militaire functies hebben gewerkt. En in de samenleving van de dorpen hadden ze natuurlijk een grote invloed. Daarvan getuigen de Bosrechten van 1566.

Op 6 mei 1566 worden op het voogdgeding gekozen de beheerders van de gemeentegronden, dus ook de bossen waarvan het juiste gebruik wordt omschreven. Met instemming van allen wordt jonker Johan van de Bongard, vader van Willem en Hans Werner en overleden in 1598, en na hem elf anderen, die met hulp van het huis zum Bongard alles gaan regelen tot het beste profijt van de gemeenschap en die overtredingen zullen bestraffen. Jaarlijks zal Johan twee mannen benoemen die overtredingen moeten opsporen. Ze moeten na een jaar rekenschap afleggen aan de heer van de Bongard en de andere beheerders. Jonker Johan zal de overtreders straffen naar eigen inzicht.

Op 16 juli 1591 komen Johan van de Bongard, schout Johan Boisten en schepen Johan Cardinall samen op de burcht van Rode ten overstaan van de drost, dat is de

vertegenwoordiger van de landsheer. Ook pastoor Dydden is aanwezig. Bongard zal volgens de langdurige gewoonte van zijn voorouders die ook als leiders en als belangrijkste toezichhouders van alle inwoners van Simpelveld en Bocholtz optraden, fungeren als opperste beheerder van de gemeenschappelijke bossen, heiden en broeklanden. Volgens oud gebruik zal hij ook de boeten innen Bij weigering van de overtreder zal hij de heer (de drost) om assistentie vragen. Ook zal hij de veldschut en de bosschut een plaats aanwijzen waar zij de panden moeten bewaren.

Op 13 december 1622 beklagen beheerders zich bij jonker Van de Bongard over het te lage bedrag dat ze krijgen vergoed voor het eten op de dagen dat ze hun functie uitoefenen. De jonker is in dit geval Johans zoon Willem.

(Rechtsbronnen 428-434, Habets 134-141)

In 1583 komen de inwoners van de schepenbank bij elkaar op het kerkhof in Simpelveld op een zondag in maart na de mis, tussen 10 en 11 uur. Ze demonstreren tegen de nieuwbenoemde schout Hendrik Boelmans die ook secretaris van de bank van Gulpen is en daarom niet naar Simpelveld wil verhuizen. Johan van de Bongard tot de Bongard, nu reeds vele jaren hoofd en woordvoerder van de inwoners, zegt dat Boelmans gedwongen moet worden te verhuizen. Hij vraagt nog eens of hij volmacht heeft van de gemeenschap om alle middelen te gebruiken en alle naburen hebben weer met “ja” geantwoord. (LvO 2175).

TWEE WEGKRUISEN VERVANGEN

door P. Janssen

Langzaam maar zeker werkt de Sectie Wegkruisen van de heemkundevereniging aan onderhoud en verbetering van het wegekruisenbestand in onze gemeente. We bekommeren ons daarbij om kruisen die jarenlang geen of nauwelijks onderhoud gehad hebben of verwaarloosd zijn. Onlangs hebben we twee van dergelijke kruisen vervangen. Het betrof het kruis aan de Molenweg en het kruis aan de Tienbaan, beide in de kern Bocholtz.

Het kruis aan de Molenweg.

Op de gemeentekaart van Bocholtz uit 1866 staat op deze plaats al een kruis ingetekend.

Het smeedijzeren kruis wat er stond was in 1976 in een erbarmelijke toestand. Het werd door Guus Herbergs helemaal gerestaureerd en met behulp van de toenmalige I.V.N.-leden P. Lones en W. van Bergen werd een betonnen fundament gestort waarop het kruis geplaatst werd.

In de loop van de tachtiger en negentiger jaren werd het kruis herhaaldelijk vernield en steeds weer gereviseerd door G. Herbergs.

Omdat het corpus telkens vernield werd had hij er ten einde raad een Christuskop op bevestigd.

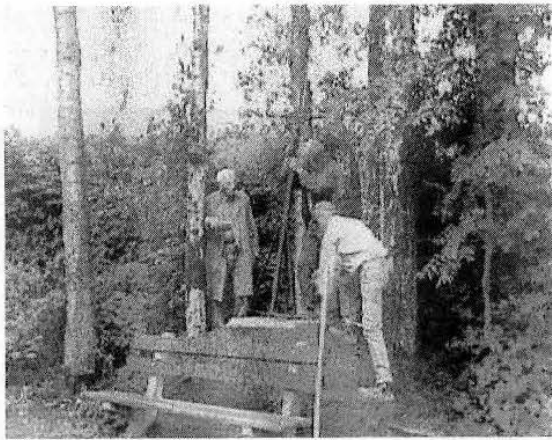
Frans van Can en Guus Herbergs plaatsen de nieuwe sokkel.

De sokkel ligt op zijn plaats.

Het nieuwe kruis is vervaardigd door ons sectielid Frans van Can die het oude kruis nauwkeurig kopieërde. Het is nagenoeg onderhoudsvrij gemaakt doordat het door poedercoaten van een kunststoflaagje voorzien werd. Ook maakte hij een nieuwe sokkel.

Om het kruis beter tot zijn recht te laten komen werd het op een kunstmatig heuveltje, gemaakt van door de gemeente aangevoerde grond geplaatst. Daarna werd op het heuveltje gras gezaaid.

Het nieuwe kruis wordt op de sokkel geplaatst

De laatste hand wordt gelegd.

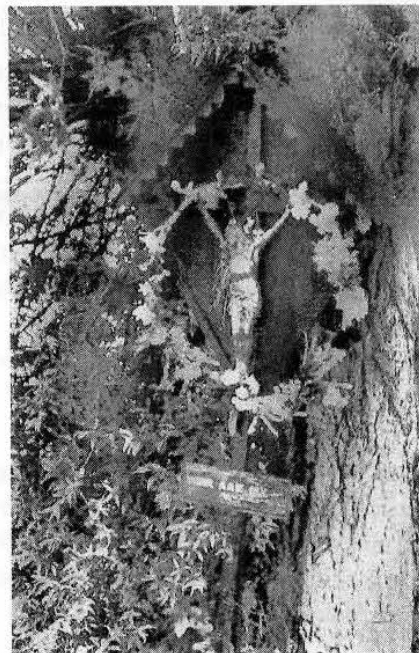
Het kruis aan de Tienbaan.

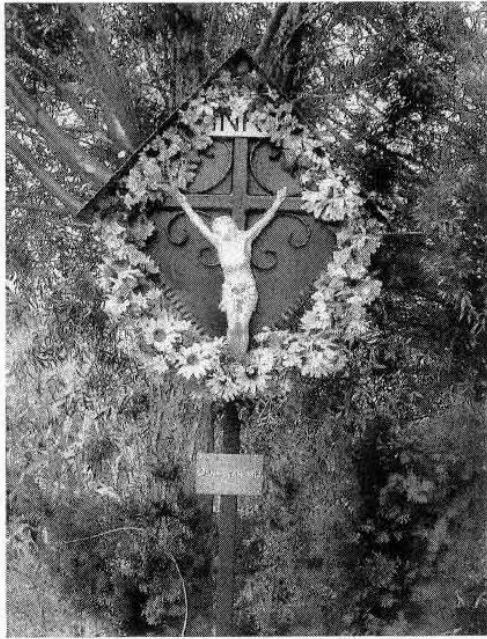
Ook dit kruis staat al vermeld op de gemeentekaart van 1866.

Het wordt ook wel het "Ortmanskruis" genoemd, naar de familie Ortman die er aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw het huidige kruis plaatste. Ze was de eigenaar van een boerderij op de Prickart die nu niet meer in bedrijf is.

Verdere gegevens zijn ons niet bekend. Mocht u meer weten, geef het ons door.

Hiernaast een foto van het oorspronkelijke oude kruis. Het stond bij drie oude wilgen. Frans van Can maakte er zorgvuldig een prachtige kopie van die nu de historische plek siert. Ook dit kruis is nagenoeg onderhoudsvrij.

*Een close up van het nieuwe kruis.
Het bronzen plaatje met de tekst:
"Denk aan mij"
is gesponsord door de familie Herbergs-Lucas.*

Deze foto's (en meer) kunt u in kleur zien op onze website www.debongard.nl onder sectie Wegkruisen. Mocht u er belangstelling voor hebben, het is mogelijk ze te downloaden en uit te printen.

U begrijpt dat, naast een grote dosis idealisme, ook een groot aantal arbeidsuren in deze renovaties gaat zitten. Nog afgezien van het financiële plaatje.

Omdat onze sectie zo langzamerhand veroudert zijn helpende handen van nieuwe leden altijd welkom. Wilt u lid worden neem dan contact op met de sectie leider of een van de bestuursleden. U krijgt dan een uitnodiging voor de eerstvolgende bijeenkomst.

En mocht u zich geroepen voelen bij te dragen aan de kosten: uw bijdragen zijn welkom en kunt u storten op Postbanknummer 276159 of Rabobanknummer 1151.03.406 o.v.v. "wegkruisen". Waarvoor alvast onze hartelijk dank

De voet wordt zorgvuldig afgewerkt

Het kruis en zijn maker.